

TED ANKARA KOLEJİ VAKFI ÖZEL LİSESİ

ULUSLARARASI BAKALORYA DİPLOMA PROGRAMI

TÜRKÇE A DERSİ UZUN TEZİ

“BEN VE DİĞERLERİ”

Danışman Öğretmen: Başak SİPAHİOĞLU

Öğrencinin Adı: Utkan Mehmet

Öğrencinin Soyadı: ERDEM

Diploma Numarası: 1129020

Sözcük Sayısı: 3999

Araştırma Sorusu: Kemal Bilbaşar'ın “Denizin Çağırışı” adlı yapıtında “Yalnızlık, Yabancılaşma ve Ötekileşme” olguları “Bireyi yalnızlığa sürükleyen etkenler ve bu etkenlerin sonuçları” bağlamında nasıl ele alınmıştır?

ÖZ (ABSTRACT)

Uluslararası Bakalorya Diploma Programı, Türkçe A dersi kapsamında hazırlanan bu tez çalışmasında Kemal Bilbaşar'ın, psikolojik yabancılaşma izleği çerçevesinde, bireyin içinde bulunduğu topluma kendini yabancı hissetmesi ve toplumdan uzaklaşarak yalnızlaşması sürecini konu edinen “**Denizin Çağırışı**” adlı yapıtı incelenmiştir. Çalışmaya kaynak olarak öncelikle “**Denizin Çağırışı**” ve Kemal Bilbaşar ile ilgili makaleler araştırılmış, yazarı ve yapıtlarını genel olarak değerlendiren bazı çalışmalarla karşılaştırılmasına rağmen sadece “**Denizin Çağırışı**” ile ilgili olup, odak figür “Öğretmen”i ayrıntılı olarak inceleyen, onu “birey- toplum” ilişkisi bağlamında ele alan başka bir tez çalışmasına, makaleye rastlanmamıştır. Bu sebeple araştırma konusu olarak “*bireyi yalnızlığa ve öteki olmaya iten etkenler ve bu etkenlerin kurgudaki işlevi*” çalışmanın ana eksenini belirleyen ve yapıtın odak figürü “Öğretmen” bu ilişki çerçevesinde incelenmiştir. Tezin giriş bölümünde birey toplum ilişkisi yapıt odaklı bir biçimde değerlendirilmiş, Öğretmen'in bu ilişkideki durumu belirlenmiştir. Gelişme bölümünde, Öğretmen'i yalnızlığa iten, onun toplumdan soyutlanmasına sebep olan etkenler, bu etkenlerin Öğretmen'in var oluşundaki izleri, onu “*yalnız ve öteki*” yapma süreci irdelenmiştir. Sonuç bölümünde “*Yalnız ve Öteki Öğretmen*”in bu hali, birey toplum ilişkisinin insan yaşamındaki yeri, kişinin var oluş sürecinde bireysel ve toplumsal etkenlerin ne derece belirgin olduğu noktasında değerlendirilmiştir. Bu tez çalışması, yapıttan alıntılar ve ikincil kaynaklarla desteklenmiştir. Kurguda, Öğretmen'in davranışlarını, düşünce tarzını belirleyen aile olgusu, çocukluk yılları, yaşadığı ve bulunduğu uzamlar, maddî kaygılar ve kişilik özellikleri gibi etkenler alt başlıklar halinde değerlendirilmiştir. Bu çalışmada, bireysel ve toplumsal etkenlerin, birey toplum ilişkisinin, kişilerin yaşam algısında önemli ve belirleyici olduğu sonucuna yapıtın odak figürü “Öğretmen” aracılığıyla ulaşılmıştır.

Sözcük Sayısı: 241

İÇİNDEKİLER

I.	Giriş	3
II.	Bireyi Yalnızlığa Götüren Etkenler.....	5
i.	Aile Yaşamı ve Çocukluk Yılları.....	5
ii.	Taşra Yaşamı.....	8
a.	Kasaba Uzamı.....	8
b.	Mahalle Uzamı.....	10
iii.	Maddi Nedenler.....	13
iv.	Kişilik Özellikleri.....	15
a.	Temizlik Takıntısı.....	15
b.	Üstünlük Kompleksi.....	17
c.	Suçu Başkasında Arama Özelliği.....	18
III.	Sonuç	20
IV.	Kaynakça.....	22

Araştırma Sorusu: Kemal Bilbaşar'ın “*Denizin Çağırışı*” adlı yapıtında “*Yalnızlık, Yabancılaşma ve Ötekileşme*” olguları “*Bireyi yalnızlığa sürükleyen etkenler ve bu etkenlerin sonuçları*” bağlamında nasıl ele alınmıştır?

I. GİRİŞ

Sosyal bir canlı olan insan, çoğu zaman hayatını bir toplum içinde sürdürür, bu şekilde var olabilir. Toplumsal düzende kendine yer bulabilen, kendini bir yere ait hissedebilen birey; bu ilişkiyi bir düzene oturtamamış, yer bulamamış, toplum tarafından yabancılaştırılmış, ötekileştirilmiş bireye göre daha mutlu, huzurlu bir yaşam sürer. İkinci gruptaki bireyler çoğu zaman, toplumda kendine yer edinebilmek, bir yere ait olabilmek, varoluşunu gerçekleştirebilmek için mücadele verirler. Bu mücadelede başarılı olamayanlarsa giderek belirginleşen yalnızlıkları yüzünden kaçınılmaz bir son olan yok oluşa sürüklenirler. Kemal Bilbaşar'ın, “**Denizin Çağırışı**” yapıtında da toplumla olan bağı giderek zayıflayan, içinde bulunduğu topluma ve dış dünyaya yabancılaşan Öğretmen'in, varoluşunu gerçekleştirebilme, yalnızlığından ve kuruntularından kurtulabilme amacıyla verdiği mücadele anlatılmaktadır.

“**Denizin Çağırışı**” “birey-toplum” ilişkisini irdeleyen, bireyin toplum içindeki yerini oluşturabilmek için verdiği mücadeleyi, toplumsal yapıların birey üzerindeki etkilerini değerlendiren, odak figürünü bu ilişkiler çerçevesinde oluşturan, “*psikolojik yabancılaşma*” izleği çerçevesinde kurgulanmış bir yapıttır. Doğan Hızlan, 5 Ağustos 2003 tarihinde “*Hürriyet*” gazetesindeki bir yazısında bu yapıt ile ilgili olarak “*Türk edebiyatının ilk tutunamayanı*”¹ ifadesini kullanmıştır.

“**Denizin Çağırışı**” bir kasaba öğretmenin ağzından, içinde yaşadığı toplumu ve toplum içindeki yerini değerlendirişini ve sorgulayışını ele alan bir yapıttır. Odak figürün ruh hali,

¹ Hızlan, Doğan. “Türk Edebiyatının İlk Tutunamayanı”, 02.08.2003, Erişim Tarihi: 24.10.2012 <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=162998>

duyguları, geçmişi, toplumu ve çocukluktan yapıtın anlatı zamanı olan “şu ana” kadar yaşadığı olaylar ve olaylara bakış açısı yapıtta detaylıca işlenmiştir. Öğretmen’i topluma yabancı birisi haline getiren ve onu yalnızlığa iten nedenler çalışmanın asıl konusunu oluşturmaktadır. Bu bağlamda Öğretmen’i yalnızlığa ve yabancılaşmaya gütüren sebepler incelenirken roman kahramanının geçmişi, aile ve okul yaşantısı, korkuları, hayalleri, umutları, idealleri, hayal kırıklıkları, takıntıları da çalışmanın tezin ara başlıklarında ayrıntılı olarak değerlendirilmiştir. Bu sayede odak figürün hayatı, düşünceleri ve olaylara bakış açısı da daha net bir biçimde vurgulanmıştır.

Çalışmanın amacı, Öğretmen’i yalnızlığa, yabancılaşmaya ve öteki olmaya iten etkenleri ortaya çıkarmak, bireyi toplum içindeki yerini “*birey-toplum*” ilişkisi bağlamında değerlendirmektir.

II. BİREYİ YALNIZLIĞA GÖTÜREN ETKENLER

i. Aile Yaşamı ve Çocukluk Yılları

Öğretmenin hayatını şekillendiren ve onu yalnızlaşmaya iten en önemli etkenlerden biri “aile”dir. Eşini genç yaşında kaybeden, küçük yaşta yetim kalan çocuğunu tek başına büyütme durumunda kalan Öğretmen’in annesi, türlü sıkıntılar içinde olmalarına rağmen Öğretmen’e mutlu bir çocukluk yaşatabilmeyi başarmıştır. Gündelikçilik yaparak kazandığı kısıtlı miktardaki para dışında başka gelir kaynakları olmamasına rağmen, yoksulluklarını çocuğuna hissettirmemeye çalışmıştır. Öğretmen’in gözünden annesi hayat dolu, neşeli ve hünerli bir insandır: “*Annemin soda ve sabunla yıpranmış, sıcak suda beyazlanarak buruşmuş ellerinde, hiçbir zaman bir tek liradan fazla para görmediğim halde, o daima bolluk içinde yüzen bir kişiyi andırırdı...*” (Bilbaşar, 2008: 10)²

Anne, eşinin şüpheli intiharının etkilerinden oğlunu koruyarak ona mutlu bir çocukluk yaşatmıştır. “*Şunu da söyleyeyim ki, evimizde mutluluk hiç eksik olmazdı.*” (Bilbaşar, 11) demesiyle birlikte maddi durumlarının iyi olmaması, Öğretmen’i derinden etkilemiş, onu yoksulluklarını kabullenmemeye ve zenginmiş gibi davranmaya itmiştir. Çocukken annesinin gündeliğe gittiği lüks evi arkadaşlarına kendi eviymiş gibi anlatması bu duruma örnektir: “*Hep o eski palavracı idim. Okuldayken onlara annemin çamaşırcılık yaptığı evi, kendi evimiz diye yutturmamış mıydım?*” (Bilbaşar, 92) Öğretmen’in içinde bulunduğu bu gerçekliği inkâr etme durumu ve varlıklı olma arzusu ileriki zamanlarda onu savruk harcamalara itecek, bu sürecin sonucunda parasızlığa ve kurtulmak istediği yoksulluğa tekrar düşmesine neden olacaktır. Öğretmen varoluşunu ve üstünlüğünü para harcayarak kanıtlamaya çalıştığından, sosyal çevresinin bir kısmı onunla maddi gücü için ilişki kurmakta ve parası bittiğinde onu yine yalnızlığa itmektedir. Öğretmen’in paradan aldığı güçle var

² Bilbaşar, Kemal. Denizin Çağırışı. İstanbul: Can Yayınları, 2008. (Çalışmanın tümünde sözü edilen bu basım kullanılmıştır)

olmaya çalışması aslında onun küçükken yetiştiği aile ortamının yoksulluğundan, bu durumu kabullenemeyip kendine başka bir gerçeklik yaratmaya çalışmasından kaynaklanır. Bu noktada, Öğretmen'in yalnızlaşmasında etken olan "*varlıklı olma tutkusu*"nun ailenin yoksulluğundan kaynaklanarak oluştuğunu söylemek yanlış olmaz.

Baba figürünün yokluğu Öğretmen'in annesine fazlasıyla düşkün olmasına sebep olur. Dolayısıyla annesinin ölümü, Öğretmen'i derinden etkiler. Bu yokluk yirmi beş yaşına gelmiş bir yetişkin olmasına rağmen Öğretmen'in hâlâ annesine ve çocukluk yıllarına coşkulu bir özlem duymasına neden olur. Öğretmenin en sıkıntılı anlarında annesinin sevgi ve şefkatini araması onun aslında ne derece yalnız olduğunu da göstergesidir:

"İçimde hiçbir kuşkunun gölgesi bulunmayan o çocukluk günlerinde bir annenin şefkatli koruyuculuğuna erişmek, oysa şimdi ölüm korkularının yalnızlığında bunalıp ter dökerken, bir anne elinin okşayışından bile yoksun kalmak ne büyük felaketti." (Bilbaşar, 30)

Annenin dışında Öğretmen'in ruhsal durumunu etkileyen ve yalnızlaşmasında payı olan bir diğer ailesel etken baba figürüdür. Öğretmen babasını henüz çok küçükken kaybettiği için onu yeterince tanıma fırsatı bulamamıştır. Babasının intihar ederek ölmüş olması, kendisinde baba figürüne karşı bir merak duygusu uyandırmış, annesinden ve yakınlarından babasıyla ilgili bir şeyler öğrenme ihtiyacı hissetmesine neden olmuştur. Yatılı okul sıralarında başlayan merakı, babasını en yakından tanıyan kişiyi, annesini de o yıllarda kaybettiği için giderilemez. Böylelikle baba figürü de anne ile birlikte yok olarak onu başka bir yalnızlığa ve bilinmezliğe sürükler. Öğretmen için "*baba*" imgesi oldukça gizemlidir. Öğretmen çocukluk ve gençlik yıllarında bilmediği bu kişiye ve "*babalık*" olgusuna özenmiş, annesinden dinlediği kadarıyla babasının "*karanlıktan ve uykudan korkma*" gibi takıntıları olduğunu öğrenmiş ve zamanla varlığından eksik büyüdüğü bu baba gibi olmaya çalışarak, babasının bildiği özelliklerini, korkularını benimsemiştir. Bu da onun "*yalnızlaşma*" sürecinde etkili olmuştur:

“Büyüdükçe babama benzediğimi söylerlerdi. Doğrusunu isterseniz ona benzemekten memnun olurdum. Hatta ilk çocukluk günlerimde babama yalnız yüz çizgilerimle değil, ruhen de benzemek için, uykunun ve karanlığın düşmanı kalmayı kendi kendime söz verirdim.” (Bilbaşar, 11)

Babasının intiharı ve annesinin ölümü, Öğretmen’de geri dönüşü olmayan sorunlara neden olur. Sevdiği iki insanı birden kaybetmek, onu ölüm korkusu ile tanıştırır. Sevdiklerini kaybetmek endişesi, ileriki hayatında sevebileceği kişilere bağlanmakta sorun yaşamasına sebep olur, onu yalnızlığa sürükler. Öğretmen içinde bulunduğu çıkmazın farkındadır, yaşadığı kuruntulardan kurtulmaya çalışmış; ancak onu yalnızlığa götüren bu çıkmazın üstesinden gelememiştir. Zehra’yla olan ilişkisinin, ailenin onları evlendirmek istemesi üzerine bozulması Öğretmen’in sorumluluktan kaçan yapısının bir örneğidir:

“O alttaki ince dokunmuş duygulardan, böyle madensel bir halka nasıl da çıkıvermişti? Sonsuzluk duygusuyla uçtuğumuz o mavi uzaydan düşerek, birdenbire böylesine sınırlı bir halka içine hapsedilmiş olmak, ruhuma rahatsızlık veriyordu” (Bilbaşar, 109)

Kısacası, aile yaşamından kaynaklanan birtakım eksiklikler Öğretmen’i yalnızlığa sürüklemiştir. Sevdiği iki insanı kaybetmiş olmanın yarattığı yitirme korkusu, parasal sıkıntılar, yetim kalmış olmak, baba figürüne duyulan ilgi ve merak gibi etkenler onu yalnızlık sürecinin içine iterek, topluma yabancılaştırmış, Öğretmen’i yaşamda, sorumluluk almaktan kaçan bir birey haline getirmiştir.

ii. Taşra Yaşantısı

a. Kasaba Uzamı

Kasabaya yirmili yaşlarının hemen başındayken gelen Öğretmen, bu uzamda ruhsal ve fiziksel olarak büyük değişimler geçirir. Buradaki yaşam biçimi onu yalnızlaştıran ve aidiyetsizleştiren önemli etkenlerdendir.

Kasabaya ilk geldiğinde içinde büyük umutlar, zihninde kasabayı geliştirecek önemli projeler vardır. Kasaba halkını kültürel olarak geliştirmeyi, eğitmeyi amaçlayan Öğretmen, bunu kendine görev edinmiştir. Bu küçük Anadolu kasabasını “*Beyaz Zambaklar memleketini kışkandıracak bir yer*” (Bilbaşar, 16) haline getirmek ister, ancak zamanla, bir hayal âleminde yaşadığını ve kurulu düzeni değiştirmenin çok zor olduğunu fark eder. Bu kasabada sınıf geçmenin, alınan eğitimden, öğrencilerin gelişiminden çok daha önemli olduğunu, eşraftan bir velinin çocuğunun sınıfını geçmesi için ayrıcalık istemeye gelmesi ile öğrenir. Bu durum, Öğretmen’in kasabada gerçekleştirmek istediği hayallerini kirletir, onu kasaba insanından uzaklaştırır. Kırılan hevesi, Öğretmen’i mutsuzluğa iter ve yaşamına, geleceğine dair umutlarını köreltir.

Kendisi ile aynı zamanlarda bu kasabada göreve başlayan doktor da buraya, onun gibi büyük hedeflerle gelmiştir. Sıtmadan kırılan bu kasabada “*tek bir sivrisinek bırakmamak*”, “*sıtmayı tamamen yenebilmek*” gibi hayalleri olan doktor, bu sıkıntının üstesinden gelebilmek için uzun süren uğraşlar verir. İşe pirinç ekimini durdurarak başlamak ister, ancak kimseyi buna ikna edemez. Doktor da, Öğretmen de burada kurulu olan sisteme kafa tutamaz ve kısa zamanda pes ederler. Kasabada göreve başlarken Öğretmen’in içinde bulunan heves, yozlaşmış ve kemikleşmiş bir sisteme karşı gelmenin, onu değiştirmeye çalışmanın sandığı kadar kolay olmadığını öğrenmesi ile kırılır gider: “*Okulun duvarına tek bir taş dahi koyduramayan zavallı tüysüz delikanlının mumdan cenneti, topal kaymakamın uğursuz ellerinde nasıl da eriyivermişti.*” (Bilbaşar, 16)

İdeallerini gerçekleştiremeyen, düzen ile mücadele edemeyen doktor, çareyi rakı masalarında ararken, benzer olayları yaşamış kasaba savcısı da kitap okumaya merak salar. Yenilgi, aynı onlar gibi Öğretmen'i de yalnızlaştırır, onu da kabuğuna çekilmeye zorlar. Öğretmen, içinde yaşadığı topluma yabancılaşmış, değiştiremediği, güzel ve iyi değerler sunamadığı toplumdan kendini bile isteye uzaklaştırmış, kendi yalnızlığı ile baş başa kalmayı seçmiştir. “*Ne erkekleriyle dostluk, ne de kadınlarıyla yarenlik edebildiği*” (Bilbaşar, 26) bu kasabada geçirdiği beş yılın ardından, Öğretmen kasabaya geldiğindeki halinden bambaşka bir kişiye dönüşmüştür: “*Kale dibindeki han odasında, beş numaralı lambanın alevinde her gece eski benliğimin bir parçasını, pervanelerle birlikte yaktım ve bu kabuk içine sığabildim.*” (Bilbaşar, 16)

Öğretmen, ailesini erken yaşta kaybetmesinin sonucunda, eksiklik hissettiği aidiyet duygusunu mesleğinde, ideallerinde arar. Kasaba uzamı, Öğretmen'in içindeki umudu köreltir, onu mesleğinden hoşnutsuzluğa, kendi kimliğini kabul etmeyerek başka kimlikler aramaya, bu kimliklere aitmiş gibi davranmaya iter. Taşra uzamının yozlaşmış sistemini yenemediği, ideallerini gerçekleştiremediği için öğretmenlikten soğuması, eksik olan aidiyet duygusunu mesleğinde de bulamamasına neden olur. Kasabada geçirdiği beş yılın ardından kendisini mesleğine, konumuna ait hissedemez. Kendini İstanbullu bir gazeteci olarak tanıtmaması ve bu kimliğe uygun düşen davranışlar sergilemesi, kendisine yakıştırılan “*Müdür Bey*”, “*Muharrir Bey*” gibi sıfatlardan memnun olması aslında onun kimliği ile barışık olmadığını, kendini gerçek kimliğinden soyutladığını, yalnızlaştığını gösterir: “*Komiserin, memnun, hoş görünmeye özenen bir yüzle veda ederken bana “Muharrir Bey” diye hitap etmesi, içime sonsuz bir neşe doldurmuştu.*” (Bilbaşar, 19)

İstanbullu bir gazeteci gibi davranması, gittiği birçok yerde diğer insanlarla arasına mesafe koymasına ve onlara, kendilerinden üstün olduğunu hissettirmesine neden olur. İzmir’de, otel görevlilerine, hademelere, arabacılar ve kaldığı pansiyonun bulunduğu mahalle sakinlerine

karşı takındığı “*beyefendi*” tavrı sonucunda başkalarından beklediği saygıyı görmüş ancak hiçbir şekilde bu insanların arasına girememiş, bu durum da onu düşündüğünün aksine yalnızlaştırmıştır.

b. Mahalle Uzamı

Öğretmen, kasaba doktorunun tavsiyesi üzerine korkularından ve kuruntularından kurtulabilmek için İzmir’e gelir. Burada Bahribaba semtindeki kenar mahallelerin birinde, “...*bu semtle hiçbir bağlantısının olmadığını gösteren...*” (Bilbaşar, 48) bir evde pansiyoner olarak kalmaya başlar. Öğretmen bu mahalleyi Meşrutiyet Dönemi mahallelerine benzetir. Mahallede kaldığı süre içinde bu uzamı ve halkını gözlemledikçe mahallede dedikodunun, lakap takmanın, türkü düzmenin yaygın olduğunu, mahalle parkında işsizlerin ve aylakların gezindiğini, yasadışı işlerin gerçekleştiğini fark eder:

“İşte şu kahvelerde de kötülük bir cenin halindeydi. Burada sevda tellalları, sigarayı bir adam olma aşaması sayarak içen, tavla başında küfür çeşitleri öğrenen ve baştan çıkmaya hazır toy delikanlıları avlayacakları günü beklerlerdi.” (Bilbaşar, 67)

Öğretmen’in yanlarında pansiyoner olarak kaldığı aile, mahalleye onun bir ortaokul müdürü olduğu söylentisini yayar. Bu durum, mahalle sakinlerinin Öğretmen’e saygı duymasına ancak onu büsbütün bir yabancı olarak görmesine neden olur. Öğretmen ise bu durumdan şikâyetçi değildir: “*Şu da var ki mahalle kadınlarının beni Müdür sanması gururumu okşamıyor değildi.*” (Bilbaşar, 65)

Öğretmen, mahalledeki kadınların yanından geçerken, kadınlar ondan kaçır veya örtünme ihtiyacı duyar. Bu davranışın altında mahalleli kadınların Öğretmen’i kendi dünyalarından biri olarak görmemeleri, onu bir yabancı saymaları ve ötekileştirmeleri yatmaktadır:

“Güya ben kıyafeti düzgün ve bastonlu efendi olduğum için kaçılacak erkek; satıcılar, saklanmaya değmeyecek sıradan yaratıklardı. Ya da bu hareketleriyle poturlu ve yanık yüzlü adamların onlara akrabaları kadar yakın olduğunu, beni, uzaklardan gelmiş bir yabancı saydıklarını anlatmak istiyorlardı.”

(Bilbaşar, 64)

Öğretmen bir zaman sonra, mahallelinin, kendi namus anlayışlarına uymayan, *“namazı niyazı olmayan, içkisi çalgısı bol”* **(Bilbaşar, 70)** bu aileyi sevmediklerini, onları dışladıklarını fark eder. Bu ötekileştirmenin nedeni ev sahibi Hasan Efendi'nin oturdukları evi, mahalle halkından birinin akrabası ucuza almak isterken satın almasıdır. Mahalleli, onları yıldırarak mahalleden kaçırmak ister. Öğretmen, yanında kaldığı bu insanlar hakkında gerçeği yansıtmayan, çirkin dedikodular duyar. Ev sahibesi Pakize Hanım'ın ve kızı Zehra'nın hayat kadınlığı yaptığı, Hasan Efendi'nin ise onların sevda tellâlı olduğuna ilişkin bu dedikodular, Öğretmen'i mahalle sakinlerinden iyice soğutur:

“Bununla beraber mahallede geçen bu çirkin perde arkası komedyası, bende iftiraya uğrayanlara değil, onları yayanlara karşı tikslenme uyandırıyor. Akşam taraçada toplanan ev halkını gizli gizli incelerken, dedikoducu kadınları büsbütün menfur buluyordum.” **(Bilbaşar, 72)**

Zamanla mahallelinin dedikoduları, küçük düşürücü sözleri Öğretmen'i de hedef almaya başlar. Onun pansiyoner olarak bu evde kalması, ev sahiplerinin buradaki varlıklarının pekişmesi anlamına gelmektedir. Mahalleli amacına ulaşabilmek için öncelikle Öğretmen'i oradan uzaklaştırmak, kaçırmak ister. Böylece mahalle halkı ile Öğretmen arasında da bir mücadele başlar. Bu soğuk savaş hali Öğretmen için aslında ruhsal açıdan olumlu bir sürecin başlangıcı olacaktır. Meslek hayatına başladığı kasabada, ilk zamanlar sahip olduğu *“uğruna savaşılabilecek olan ideal”* ona yaşam gücü vermiş, oysa kemikleşmiş bir sistemle mücadele etmenin zorlukları Öğretmen'in yenilgisini kaçınılmaz kılmış, onu yalnızlaştırmıştır.

Mahallelinin kendisine ve yanında yaşadığı aileye karşı gösterdiği tepki Öğretmen'e bilinçli olarak seçmese de, uğruna savaşılacak bir başka "ideal" çıkarmıştır. Bir kenar mahalle halkının haksızca dışlamaya çalıştığı bir ailenin yanında, onların, dolaylı olarak kendi varlığının mücadelesini vermek aslında Öğretmen'in "yalnızlık" hali ile nasıl savaştığının ve bu yalnızlığı yenmek için nasıl bir çaba gösterdiğinin işaretidir:

"İçimde mücadele zevki kaynıyordu. Mahallenin tüm erkekleri, kadınları ve çocukları bir yanda ben bir yanda idim. Kalabalık bir düşman karşısında direnmek, gücümü artırıyordu. Bu evden ayrılmam yenilgiyi kabul ederek savaştan kaçmam demektir. Her şeye katlanırdım ama bu yenilgiyi asla hazmedemezdim." (Bilbaşar, 75)

Mahalleliye karşı Hasan Efendi ve ailesinin yanında yer almak, başlarda Öğretmen'in çocukluğundan beri duyduğu insani bir ihtiyacı, "aidiyet duygusunu" da besler, bu duygunun eksikliğini az da olsa giderir. Kendini yalnız ve çaresiz hissetmeye neden olan aidiyetsizlik, Öğretmen'de ilk kez babasının ve annesinin ölümüyle birlikte "bir aileye ait olamama" duygusu ile kendini göstermiş, bir küçük kasabada "taşra ahlâkı" ve düzenin aksaklıkları yüzünden "mesleğine ve sosyal bir gruba ait olamama" hali ile iyice belirginleşmiştir. Yalnızlıktan ve kuruntularından kurtulmak amacıyla geldiği İzmir'de dışlanmak ve buraya da "ait olamamak" Öğretmen'i daha büyük bir yalnızlığa sürüklemiştir. Mahalleli ile mücadelesi, Öğretmen'e, ideallerini gerçekleştirmesinde engel koyan, onu varlığının bir parçası olarak kabul etmeyip ötekileştiren "taşra kültüründen" intikam alma olanağı da sağlayacaktır. Bu nedenle, Hasan Efendi ve ailesi, Öğretmen için bir anlamda, yalnızlığı aidiyet duygusuyla yenebilmenin somutlaşmış halidir.

iii. Maddi Nedenler

Öğretmen'i yalnızlaştıran bir diğer etken de maddi olanaklarının zamanla tükeniştir. Savruk harcamaları, her fırsatta etrafına para saçması, bir süre sonra onu sıkıntıya sokar. Bu etkenin temelleri aslında onun çocukluk yıllarında atılmıştır. Başkalarının yardımlarıyla refaha kavuşan, sadece ramazan sofralarında tatlı yiyebilen Öğretmen fakir bir çocukluk geçirmiştir. Annesinin temizlikçilik yaparak kazandığı kısıtlı miktardaki parayla kıt kanaat geçinebilmişler, çoğu zaman “...ekmeklerini haşhaş tohumuyla karıştırılmış tuza banarak...” (Bilbaşar, 10) yemişlerdir.

Her ne kadar manevi açıdan mutlu bir çocukluk geçirmiş olsa dahi, geçim sıkıntısı Öğretmen'i etkiler, kendini yaşam karşısında hep küçük görmesine, gücünü paradan alan bu sistemin adaletsizliğini hissetmesine, bunun sonucunda da yaşamın bu yönüne öfke duymasına sebep olur. Öğretmen kendini bu küçüklük duygusundan, yaşam karşısındaki yetersiz ve ezilmiş konumundan kurtarabilmek için, para kazanmaya başladığı zamanlarda, bir “*efendi*” gibi davranıp savruk harcamalar yapar, maddi gücünü kullanarak kendine bir kimlik yaratmaya çalışır.

Öğretmen, görev yaptığı kasabada yerleşik düzene karşı yürüttüğü savaşta yenilmiş ve mesleki hevesini kaybetmiştir. “*Emellerinin ve arzularının pörsüdüğü*” (Bilbaşar, 22) bu kasabada geçirdiği beş yılın ardından sadece içindeki öğretme isteği azalmamış, öğretmenlik mesleğinden de büsbütün soğumuştur. Artık bu mesleği utanılacak bir iş gibi görmeye başlamış ve İzmir'e geldiğinde bir başkası gibi davranarak “*efendilik oyunu*” (Bilbaşar, 27) oynamıştır. İlk başta saygı görebilmek amacıyla gittiği kimi yerde İstanbullu bir gazeteci, kimi yerde de zengin bir beyefendi olduğunu söyleyen Öğretmen, bir süre sonra ortak özellikleri “*elitist*” yaşamak olan bu kimlikleri benimser. Onlardan biri olmadığı halde öyleymiş gibi yaşamaya alışır. Öğretmen artık “... ilçesinden gelmiş zavallı bir adam”

(Bilbaşar, 14) değildir ve otel hademelerinin, mahallelinin ve çevresinin saygı duyduğu kibar bir beyefendidir.

Öğretmen, bir gün otelde, kendisini hizmetçi sanarak bahşiş bırakan “*sarışın bir kadın*”a rastlar. Yapıtta kadının adı da onunki gibi belli değildir. Kadının onu hizmetçi sanması Öğretmen’in kendini sorgulamasına neden olur. Kendini nasıl göstermeye çalışırsa çalışsın, başkalarının onu nasıl gördüğü noktasında Öğretmen bir çözümlemeye yönelir. “*Sarışın kadın*” Öğretmen’in gözünde idealize edilmiş, ulaşılamaz bir varlıktır. Öğretmen çocukluk yıllarından itibaren kimliğine yapışmış olan “*hizmetçi*” görünüşüyle, idealize ettiği bu varlığa çok uzaktır. Bu uzaklığı hissedışı de onun kendini yalnız ve bir anlamda değersiz görmesinde önemli bir etkidir: “*Ah ben gerçekten hizmetçi ruhlu bir adam olmalıydım. Annemin hizmetçilik yıllarından kalma bir hizmetçilik ruhu. Ona bir gazeteci olduğumu söyleyecek ve özür dileyecek yerde, hayvan gibi boyun eğen, “peki!” diyen bir hademe ruhu. (Bilbaşar, 38)*

Geçmişinden gelen değersizlik duygusunu yapay bir seçkincilikle hem kendisinden hem diğerlerinden saklamaya çalışan Öğretmen, sarışın kadının bu ezici davranışı ile altüst olmuştur. Aslında, bu duyguya İzmir’e ilk geldiğinde, gereğinden fazla bahşiş vererek ezmeye çalıştığı arabacının ödünsüz davranışı yüzünden de kapılmıştır:

“Cüzdanımdan parayı çıkarırken, bu iki buçuk liralari ne mahrumluklar karşılığında biriktirmiş olduğumu düşünüyor, öyleyken arabacının pişmanlıkla ezilişinden duyacağım hazla içime peşin bir oç alma zevk doluyordu. Ne var ki hazzım yarım kaldı” (Bilbaşar, 21)

Öncelikle sarışın kadın, sonra da arabacı, Öğretmen’in akıbetinde önemli rol oynayacak figürler olacaktır. Kadının kendisine üstten bakan tavrı, arabacının ise ödünsüz davranışı, onları Öğretmen’in gözünde elde edilmesi gereken kaleler haline getirecektir.

“Sarışın kadın”, zamanla Öğretmen’de bir takıntı haline gelir, hatta bir süre sonra onun varoluş amacı olur. Öğretmen, bir gün parkta Adalet isminde, sarışın bir kadınla tanışır ve onunla kısa zamanda yakınlaşır. Yakınlaştıkça Öğretmen’i kendine bağlayan Adalet, pahalı alışverişlerle Öğretmen’i sömürür. Kendisini ailesine, mesleğine veya başka bir şeye ait hissedemeyen Öğretmen’in son “*tutamak*”ı Adalet’tir ve bu çıkışsızlıkta Öğretmen onu kaybetmeyi göze alamaz. Öğretmen zamanla Adalet’in kendisi gibileri kullanan hafifmeşrep bir kadın olduğunu fark etse de ondan bir türlü vazgeçemez. Ancak Adalet, parası bitince Öğretmen’i kovacak kadar acımasızdır. Yapıtta Adalet’in oteldeki sarışın kadın olup olmadığı açık değildir. Varoluşunu ulaşılmaz bir “*sarışın kadın imgesi*” ile anlamlandırmaya çalışan Öğretmen, Adalet’ten ayrılınca parasız, sefil, barınaksız, yalnız ve çaresiz bir adam haline gelir. Öğretmen’in içinde bulunduğu bu yoğun yalnızlık hali onu gitgide yaşamdan soğutacak ve yok oluşuna yaklaştıracaktır:

“Demir bir el beni boğuyor. Bu geniş caddeler, bu büyük şehir, bu dünya bana dar geliyor. Oysa arkadaşımın deli gibi içtim. Sarhoşum. Ama beni hiçbir şey avutmuyor. Burada her şey hesaplı, sınırlı. Mavi sonsuzluk, tüm engellerden kurtarır mı insanı?” (Bilbaşar, 140)

Öğretmen, diğer kaleyi ele geçirebilmek için zihninde yarattığı arabacı imgesine üstünlük sağlamak ister. Bu amaçla Adalet’in kardeşi Mahmut’a at arabası alması için para verir. Ancak Mahmut’un bu parayı alıp kaçarak Öğretmen’i dolandırması onu bir kere daha bozguna uğratar ve yaşama tutunmasını sağlayan son umutlarını tüketir.

iv. Kişilik Özellikleri:

a. Temizlik Takıntısı:

Öğretmen çok titiz, temizliğe aşırı derecede önem veren bir insandır. Kendisine, annesinden geçtiği düşünülen bu özellik onu görev yaptığı kasabada yalnızlaştıran, “*o kasabanın tüm insanlarından uzak yaşamasına*” (Bilbaşar, 26) neden olan önemli etkenlerden biridir.

Dışarıda iken kapıların ve pencerelerin koluna el sürmemek için mendil kullanan, İzmir'deki otelin umuma açık tuvaletinde ihtiyacını gideremeyen, başkasının elini sürmüş olabileceği düşüncesiyle dışarıdaki lavabolarda sabun kullanmayan, otelin hamamında daha önceden hastalıklı, sırtında "*ortası cerahatli mor sivilceler bulunan*" (Bilbaşar, 31) bir adam yıkanmış olabileceği için yıkanamayan ve "*eşyasına yabancı bir elin dokunmasıyla vücuduna bin bir dikenli ısırgan otunun değmesi arasında bir fark göremeyen*" (Bilbaşar, 27) Öğretmen, kendi gelene kadar bir hamamı bile bulunmayan bu kasabanın "pis" insanlarıyla ilişki kuramamış, bu da kendisini yalnızlığa itmiştir:

"Benim gibi, frenginin yerel hastalık haline geldiği bir kasabada, beş yıl oturmuş bir insanın, böyle sinirsel bulantılara tutulması kadar doğal ne vardır? Aşçısından yemek yiyemediğim, ekmeğini tekrar ateşten geçirmek zorunluluğu duyduğum, kahvesine gidemediğim, eşyalarına el süremediğim, öğrencilerini bile okşayamadığım o kasabada, beş yıl, gergin bir uyanıklık içinde yaşamak neye mal olurdu?" (Bilbaşar, 31)

Temizlik takıntısı yüzünden öğrencilerini sevemeyen ve onlardan uzak durmak zorunda kalan Öğretmen, meslekî idealleri ile de çatışmaktadır. Mesleğini gereği gibi, idealize ettiği biçimde yapamayacağı düşüncesi Öğretmen'i hem umutsuzluğa sürüklemekte hem de onu kasaba insanına büsbütün yabancılaştırmaktadır. Böylelikle kendini ait hissedemediği bu kasabadan gitme düşüncesi ile baş başa bırakmaktadır. Bu noktada, Öğretmen temizlik takıntısı ile baş gösteren mutsuzluk, başarısızlık ve ideallerini gerçekleştirememeye hallerinin kendisinde yarattığı "*terk edip gitme, kendini soyutlama*" düşüncesi ile başka bir yalnızlığa kendisini teslim edecektir.

"Ben yaşamak için kilometrelerce uzak yollardan geliyordum. Karanlıklardan ve içimdeki yalnızlık şeytanının kuruntularından uzaklaşmak için, yılların sabrına mal olan bir umut ve direnişle yola çıkmıştım." (Bilbaşar, 32)

b. Üstünlük Kompleksi:

Öğretmen'in yalnızlaşmasındaki önemli etkenlerden biri de kendisini çevresindeki çoğu insandan üstün görmesidir. Bu düşünce tarzı onu yalnızlaştırmış, içinde bulunduğu topluma yabancılaştırmıştır.

Öğretmeni bu düşünce şekline iten nedenler çocukluk yıllarındaki yaşantılarına, bu yaşantılardan kaynaklanan aidiyetsizlik duygusuna dayanmaktadır. Öğretmen, fakir bir çocukluk geçirmiş olmanın yanı sıra, temizlikçilik yapan bir kadının oğlu olmayı küçük düşürücü bulur ve çocuk yaşta bile bu gerçeği reddeder. *"Hep o eski palavracı idim. Okuldayken onlara annemin çamaşırcılık yaptığı evi, kendi evimiz diye yutturmamış mıydım?"*

(Bilbaşar, 92)

Kasabada geçirdiği yılların ardından öğretmenlikten soğuyan, mesleğinden utanmaya başlayan Öğretmen, bu duygudan sıyrılabilmek için kimi zaman statüsünü, kimi zaman bilgi birikimini, kimi zamansa maddi üstünlüğünü kullanır. İzmir'deki otelde, kendisini önemli biri gibi göstermeye çalışır, bu amaçla kendisini İstanbullu bir gazeteci olarak tanıtır. Burada kaldığı süre boyunca kaprisli bir efendi gibi davranır, otel görevlilerine bol bol bahşış vererek onların saygısını kazanmayı amaçlar.

Öğretmen, yetim olmak, fakir bir çocukluk geçirmek gibi ona utanç veren geçmişinden kurtulmak, ideallerini gerçekleştirememenin, kendisini aidiyetsiz hissetmenin burukluğunu üzerinden atabilmek, *"yalnızlık"* duygusunu yenebilmek için başka kimliklere bürünmeye, gereğinden fazla para harcayıp, maddiyatını kullanarak diğer insanlara varlığını ispat ettirmeye yönelir. Bu yönelim sonucunda çevresindekilerden saygı görür; ancak onlardan biri olmayı başaramaz. Kendisine yer edinmeye çalıştığı her topluluk tarafından dışlanır. Gerek Anadolu'daki kasabalı, gerek İzmir'deki mahalleli ve gerekse yolculuğu süresince karşılaştığı insanlar, kendilerine benzemeyen bu kişiye saygı duyar; ancak ondan çekinir, onu samimiyetle içlerine almazlar.

Öğretmen, İzmir'deki tren garından otele gelirken bindiği arabada sürücüye ve yolculara İstanbullu bir gazeteci olduğunu söyler. Arabacıya bu uydurma kimlikle üstünlük taslamaya çalışır; ancak zannettiğinin aksine arabacının tepkisiyle karşılaşır. Onun, kendisine terbiyesizlik yaptığını düşünen Öğretmen, arabacıya bol bahşiş bırakmayı ve bu şekilde onu utandırmayı amaçlar; fakat bu üstünlük kurma planı arabacının bahşişi yere fırlatmasıyla suya düşer. Olayın ardından “*ayak takımı*” olarak gördüğü arabacı, hizmetçi ve otel görevlisi gibi insanlardan büsbütün soğur.

Öğretmen'in, mahalleli tarafından “*Müdür*” diye tanındığı Bahribaba semtinde, ihtiyacı olmadığı halde, kendisine pahalı ve şık bir takım elbise diktirmesi de mahalleliye üstünlüğünü kanıtlama çabasına örnektir. Ancak bütün bu çabalarına rağmen mahallelinin, “*Ne giysen nafile be çocuk. Sen adam olmayacaksınız!*” (Bilbaşar, 103) şeklindeki tepkisiyle karşılaşır ve bu insanlar tarafından da dışlanır.

Öğretmen, bulunduğu her yerde kendisini, diğer insanlardan üstün görür, kendini onlarla bir tutmaz. Maddi üstünlüğünü ya da statüsünü kullanarak bu insanları ezmek ister ve içindeki aşağılık duygusunu yenmeye çalışır. “Ben ve diğerleri” gibi bir anlayışı benimsemiş olduğu için diğer insanların tepkisiyle karşılaşır, bu insanlara yabancılaşır ve bunun sonucunda kaçınılmaz son olan yalnızlığa sürüklenir.

c. Suçu Başkasında Arama Özelliği

Öğretmen, içinde bulunduğu durum ne olursa olsun çocukluktan yetişkinliğe kadar hiçbir zaman yaşanan olumsuzluklarda suçu kendisinde aramaz. Kendi yanlışlarında dahi öz eleştiri yapmadan suçu başkalarında, dış etkenlerde arar; mağdur olduğunu, onu bu duruma başkalarının düşürdüğünü bir saplantı halinde iddia eder. Bu yüzden çevresindeki insanlardan uzaklaşarak kendi yarattığı “*ben ve diğerleri*” ayrımını yaşar. Bu ötekilik hali Öğretmen'in kendi yarattığı yalnızlık halidir. İzmir'e geldiğinde, kendisini garda karşılamadığı için çocukluk arkadaşını suçlar. Karanlıktan korktuğu için babasını, bavullarını taşıyacak hamal

bulamadığı için kentin düzenini, arabacıları ve onu bu kente getirerek gecenin bir vakti yalnız kalmaya mahkûm eden kasaba doktorunu suçlar: “*İşin aslına bakarsanız, kabahatin büyüğü ... kasabasının hükümet doktorundaydı. Bana çılgınlığı öğütleyen o değil miydi? ‘Bütün dertlerimiz dünyayı ciddiye almaktan geliyor,’ diyen o değil miydi, muayenehanesine gittiğim zaman?’*” (Bilbaşar, 22) Oteldeki sarışın kadın tarafından hizmetçi sanılmasının suçunu da arabacıya ve onu almaya gelmeyen arkadaşı Hamit’e yüklemiştir. Bütün bunlar Öğretmen’in insanlardan kendisini soyutlamasına, giderek yalnızlaşmasına sebep olur.

III. SONUÇ

“Denizin Çağırışı”nda, odak figür Öğretmen üzerinden ele alınan ve yapıtın ana izleğini oluşturan “yalnızlık, yabancılaşma ve ötekileşme” olguları, “birey-toplum ilişkisi” ve “aidiyet” kavramı ile birlikte irdelenmiştir. Buradan yola çıkarak, bu tezde Öğretmen’in yalnızlaşmasındaki başlıca etkenler olarak beliren “Öğretmen’in geçmişi, aile yapısı, yaşadığı uzamlar, kişilik özellikleri ve parasal nedenler” incelenmiş olup bu etkenlerin Öğretmen’i nasıl yalnızlaştırdığı, ötekileştirdiği değerlendirilmiştir.

Bireyin kendisine ve topluma yabancılaşmasında etken olan, Öğretmen’i de kaçınılmaz sona, yok oluşa sürükleyen yalnızlık duygusu, yukarıda bahsedilen etkenlere bağlı olarak ele alınmıştır. Öğretmen’in yalnızlaşarak kendisine ve dış dünyaya yabancılaşmasında, ardından yok oluşa sürüklenmesinde etkili olan bu nedenler odak figürün yapıttaki duruşunu belirlemiştir.

Ebeveynlerini erken yaşta kaybetmiş olmak Öğretmen’i derinden etkiler ve sevdiklerini kaybetme korkusuyla ileriki hayatında tutarlı bir yol izleyememesine, sorumluluk almaktan çekinerek Zehra’yı terk etmesine neden olur. Fakir bir çocukluk geçirmek, temizlikçi bir kadının oğlu olmak, ileride Öğretmen’in parasını kullanarak kendine yapay bir gerçeklik yaratmasına, bu gerçeklik bozulunca da yalnızlaşmasına yol açar.

Kasabada tek başına, kuruntularla geçirdiği yıllar boyunca yalnızlaşan Öğretmen, sahip olduğu kişilik özellikleri yüzünden topluma gitgide yabancılaşır. Bu süreçte kendisine tutunacak dallar arar; ancak bu dalların her biri teker teker kırılır. Adalet’in maddi sebeplerle onu terk etmesi Öğretmen’in yalnızlığını artırır, hayatın anlamsız olduğunu düşünmesine neden olur. Odak figür, mücadele etmiş olmasına rağmen yalnızlığını ve aidiyetsizliğini bir türlü değiştiremez.

Sonuç olarak, Kemal Bilbaşar’ın “**Denizin ağırışı**” adlı yapıtında içinde yaşadığı topluma bireysel ve toplumsal birtakım etkenlerden dolayı yabancılaşan, o toplumda yalnız kalan ve nihayetinde “öteki” olduğu için kendine yaşamda bir yer edinemeyen ve böylelikle de bir “son” a, “yok oluş”a sürüklenen bireyin hayatı, kendini gerçekleştirme süreci ve toplum içindeki konumu ele alınmaktadır. Öğretmen yaşam mücadelesinde karşılaştığı tüm engelleri yapıtın sonunda, var olabilmek için hâlâ umudunun olduğu yanılığına dayanarak aşabilmek ister. Bu umut da “*Denizin ağırışı*”na kulak vermektir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Bilbaşar, Kemal. Denizin Çağırışı. İstanbul: Can Yayınları, 2008.

Elektoronik Kaynaklar

Hızlan, Doğan. Türk Edebiyatının İlk Tutunamayanı. 02.08.2003. (Erişim Tarihi: 24.10.2012)

<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=162998>

Tezler

Bağcı Tayfur, Müberra. Kemal Bilbaşar'ın Hikâyeleri, Romanları ve Tiyatroları Üzerine Bir İnceleme. Yayımlanmış Doktora Tezi, İzmir, 2008.

Dikici, Ülviye. Kemal Bilbaşar'ın Romanlarında Şahıslar Kadrosu. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Van, 2005.